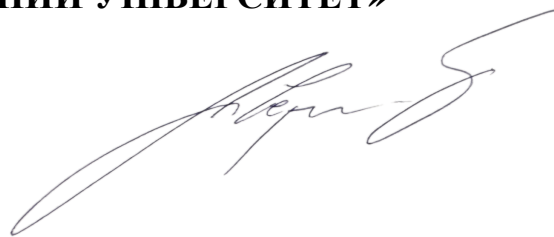

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

ЧЕРКУНОВ ОЛЕКСАНДР ВІТАЛІЙОВИЧ

УДК 342.92

**ПУБЛІЧНА СЛУЖБА В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ
ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ОРГАНІЗАЦІЇ І ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ**

12.00.07 – «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Ужгород – 2026

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант – **КАРАБІН Тетяна Олександрівна,**
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»

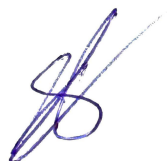
Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ПРИЙМАЧЕНКО Дмитро Володимирович,
Університет митної справи та фінансів,
проректор з наукової роботи
доктор юридичних наук, професор
Заслужений діяч науки і техніки України,
РЯБЧЕНКО Олена Петрівна,
навчально-науковий інститут права та
соціального менеджменту Донецького
державного університету внутрішніх справ
МВС України, старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії публічної
безпеки громад
доктор юридичних наук, професор
ФЕДЧИШИН Сергій Анатолійович,
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, професор кафедри
адміністративного права

Захист відбудеться “04” червня 2026 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3 (зала вченої ради).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, Закарпатська обл., м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Реферат розісланий 4 травня 2026 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Терезія ПОПОВИЧ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження полягає у необхідності комплексного теоретико-правового осмислення публічної служби в митних органах України в умовах глибоких інституційних трансформацій, євроінтеграційних процесів, цифровізації державного управління та функціонування держави в умовах воєнного стану. Публічна служба в митних органах відіграє ключову роль у забезпеченні реалізації митної політики держави, захисті економічної безпеки, наповненні державного бюджету, здійсненні митного контролю та оформлення, а також у протидії митним правопорушенням і незаконному переміщенню товарів через митний кордон. Саме тому ефективність функціонування митної системи безпосередньо залежить від якості правового регулювання проходження служби, кадрового забезпечення, рівня професійної підготовки та доброчесності посадових осіб митних органів.

У загальнотеоретичному та інституційному аспекті публічна служба в митних органах України потребує переосмислення як самостійного різновиду публічної служби спеціалізованого характеру. Її особливість полягає у поєднанні ознак класичної державної служби із функціонально обумовленими елементами, пов'язаними із здійсненням митного контролю, правоохоронної діяльності, реалізації фіскальної функції та міжнародної взаємодії. На відміну від інших сегментів публічної служби, митна служба функціонує у сфері підвищеного ризику, характеризується значним обсягом дискреційних повноважень та постійною взаємодією з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, що обумовлює необхідність підвищених вимог до професійних, моральних і етичних якостей службовців. У зв'язку з цим виникає потреба у формуванні цілісного підходу до визначення правової природи, змісту та структури адміністративно-правового регулювання публічної служби в митних органах.

Актуальність дослідження зумовлена складною та суперечливою еволюцією правового регулювання публічної служби в митних органах України. Її становлення відбувалося паралельно із формуванням державності після проголошення незалежності, розвитком митного законодавства та інституційним оформленням митної системи. Початковий етап характеризувався швидким розширенням мережі митних органів і чисельності персоналу за відсутності системної кадрової політики, що призвело до низки довготривалих проблем у сфері добору, професійної підготовки та стабільності кадрового складу. Подальші етапи реформ супроводжувалися ускладненням правового регулювання, розширенням правового статусу посадових осіб митних органів, однак водночас зберігалася фрагментарність нормативної бази, що поєднує норми митного, адміністративного, антикорупційного законодавства та підзаконних актів. Така багаторівневість і несистемність регулювання створює труднощі у правозастосуванні та знижує рівень правової визначеності.

Особливої уваги потребує інституційний аспект реформування митної служби. Інтеграція митного та податкового напрямів у об'єднаних структурах Міністерства доходів і зборів України та Державної фіскальної служби України

засвідчила наявність суттєвих ризиків для функціональної цілісності митної системи. Втрата спеціалізації, зниження рівня кадрової стабільності, розмивання інституційної ідентичності митної служби як окремого органу державного управління негативно вплинули на ефективність публічної служби в митних органах, що обумовлює необхідність наукового аналізу принципів інституційної автономії митної служби.

Сьогодні особливого значення набуває проблематика кадрового забезпечення публічної служби в митних органах. Ефективність діяльності митних органів визначається не лише формальними критеріями освіти чи стажу, а й рівнем професійної компетентності, доброчесності, психологічної стійкості та здатності діяти в умовах підвищеного ризику. Це зумовлює необхідність переходу від формалізованих процедур заміщення посад до комплексного підходу, що передбачає використання профілів посад, компетентнісних моделей, сучасних методів оцінювання кандидатів і службовців, а також формування системи безперервної професійної підготовки. У зв'язку з цим проявляється проблема втрати цілісної відомчої системи митної освіти, що негативно позначилося на якості кадрового забезпечення та формуванні єдиних стандартів службової культури.

Значущим аспектом сучасної кадрової політики стала зміна моделі проходження публічної служби, зокрема запровадження контрактної форми служби. З одного боку, контрактна модель забезпечує гнучкість кадрового управління, можливість оперативного оновлення персоналу та підвищення ефективності управлінських рішень. З іншого боку, її суцільне застосування створює ризики нестабільності службових правовідносин, послаблення гарантій професійної незалежності та підвищення залежності службовців від дискреційних рішень керівництва. Це стає передумовою пошуку оптимального балансу між гнучкістю та стабільністю публічної служби в митних органах.

Важливість дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення дисциплінарних, етичних та антикорупційних механізмів у системі публічної служби в митних органах. Специфікою митної діяльності завжди були підвищені корупційні ризики, що потребує запровадження ефективних превентивних інструментів, таких як перевірка доброчесності, моніторинг способу життя, психофізіологічні дослідження, а також формування високих стандартів службової етики. Водночас ефективність таких заходів залежить не лише від рівня контролю, а й від забезпечення належних соціальних гарантій, конкурентних умов оплати праці та правової визначеності у питаннях відповідальності.

Практичне спрямування дослідження обумовлене необхідністю адаптації служби в митних органах України до європейських стандартів публічного адміністрування. Євроінтеграційні процеси вимагають не лише гармонізації митного законодавства, а й упровадження сучасних підходів до управління людськими ресурсами, розвитку інституційної спроможності митної служби, забезпечення прозорості, доброчесності та ефективності в діяльності посадових осіб. Водночас запозичення зарубіжного досвіду має здійснюватися з

урахуванням національних особливостей, що потребує глибокого наукового аналізу та обґрунтування.

Особливого значення тема дисертації набуває в умовах воєнного стану, який істотно вплинув на функціонування митної системи. Забезпечення безперешкодного переміщення гуманітарної допомоги, оформлення критично важливих товарів, підвищені вимоги до оперативності прийняття рішень, координація з міжнародними партнерами та одночасне збереження контрольних та безпекових функцій суттєво ускладнили діяльність посадових осіб митних органів. Це вимагає оновлення підходів до правового регулювання проходження служби, посилення адаптивності кадрової політики та забезпечення належного рівня правового і соціального захисту службовців.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю комплексного теоретико-правового аналізу публічної служби в митних органах України, виявлення закономірностей її становлення і розвитку, визначення сучасних проблем адміністративно-правового регулювання та обґрунтування напрямів його вдосконалення з урахуванням сучасних внутрішніх і зовнішніх викликів.

Теоретичну основу представленої дисертаційної роботи становлять дослідження вчених як вітчизняної, так і зарубіжної юридичної науки у галузі теорії держави і права, адміністративного права, публічної служби, митного права та державного управління.

Загальні основи становлення і розвитку державного управління та контролю в Україні висвітлено у роботах таких знаних українських науковців, як Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Битяк Ю. П., Бернацька Н.І., Галай В. О., Головач А.В., Іванов Є.В., Іншин М. І., Коломоець Т. О., Малиновський В. Я., Оргієць О.М., Островерх С. В., Соколов В.М., Стець О.М., Якимчук М. К. та низки інших. Їх наукові доробки, насамперед дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук, створили загальнотеоретичне підґрунтя для опрацювання обраної тематики та стали доктринальною основою дослідження.

Вивченню питань, пов'язаних із визначенням сутності публічної та державної служби, умов та порядку її проходження, соціальному захисту, антикорупційним механізмам та відповідальності посадових осіб присвятили свої праці Андреев А.В., Аніщенко Т. С., Артеменко Н. Ф., Белоусова Є.В., Ботвінов Р. Г., Бусол О. Ю., Греца Я.В., Губанова Т. О., Дем'янчук Ю. В., Дубенко С.Д., Кагановська Т.Є., Карабін Т.О., Ковбас І. В., Коротких А. Ю., Лазур Я.В., Легеза Ю.О., Линдюк О.А., Мельников О.Ф., Мельничук Т.П., Негара Р.В., Пастух І. Д., Перепелиця А. В., Петренко О.С., Петришин О.В., Припутень Д.С., Продаєвич О.С., Серьогін С. М., Федчишин С. А., Цуркан М. І., Шевченко А.В.

Серед вітчизняних вчених, у працях яких досліджуються питання становлення й реформування публічної служби, організації функціонування митних органів, кадрового забезпечення та адміністративно-правового регулювання порядку та умов проходження й припинення державної служби в митних органах, слід назвати: Антонову О.В., Архірейську Н.В., Бережнюка І.Г., Білу-Тіунову Л.Р., Додіна Є. В., Дорофєєву Л.М., Дрешпак В.М., Єдинак В.Ю.,

Єдинак Т.С., Іванова С.В., Касьяна В.В., Квеліашвілі І.М., Ківалова С. В., Коваленко Ю.В., Ковальова В.Г., Колобиліну О. О., Комзюка В.Т., Корневу Т.В., Король В.В., Кравченко О.О., Кунєва Ю. Д., Давиденка Л. М., Липовську Н. А., Мазура А. В., Макарову О.О., Маслоу А.Б., Мельника О. М., Мельник Ю. С., Нагорічну О. С., Настюка В.Я., Оніщика Ю. В., Павленко О. О., Павлова А. П., Пашка П.В., Петрусь С.П., Пилипенка А.А., Письменного І.В., Приймаченка Д. В., Рябченко О.П., Ткачука О.І., Тодошака О.В., Федотова О. П., Ченцова В.В., Школика А. М., Шкоду В.М., Щербину В. І., Яромія І.В.

Розширити порівняльно-правову основу дослідження та сформуванню комплексне бачення розвитку публічної служби в умовах сучасних трансформацій дозволило використання праць зарубіжних дослідників, які аналізують проблеми публічної служби, державного управління та адміністративного права.

Крім того, у дисертації використано матеріали та стандарти міжнародних інституцій, зокрема Всесвітньої митної організації, а також напрацювання у сфері митної освіти та професійної підготовки, що дозволило врахувати сучасні підходи до формування кадрового потенціалу митних органів та розвитку публічної служби в умовах глобалізаційних процесів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» у межах наукової теми: «Європеїзація публічного права України в контексті виконання умов приєднання до ЄС: рушії, впливи, виклики війни» (номер державної реєстрації 0123U102651, строки 2023-2028).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексне теоретико-правове дослідження правового регулювання публічної служби в митних органах України, з'ясування її правової природи, інституційних і функціональних особливостей, закономірностей становлення та розвитку, а також обґрунтування концептуальних і прикладних засад удосконалення законодавства та практики функціонування митної служби в умовах євроінтеграції, воєнного стану та післявоєнної трансформації публічного адміністрування.

Для досягнення поставленої мети було визначено і вирішено такі завдання:

- з'ясувати теоретико-методологічні підходи до дослідження публічної служби в митних органах як спеціалізованого різновиду публічної служби;
- проаналізувати стан наукової розробленості проблематики та історіографію публічної служби в митних органах України;
- дослідити генезу правового регулювання служби в митних органах України, визначити основні етапи її становлення та трансформації;
- розкрити правову природу публічної служби в митних органах України та визначити її місце в системі публічної служби і державного управління;
- з'ясувати зміст, структуру та особливості адміністративно-правового регулювання публічної служби в митних органах;

- визначити поняття, ознаки, види та елементи правового статусу посадових осіб митних органів України;
- дослідити права, обов'язки, обмеження, заборони та гарантії посадових осіб митних органів як складові їх правового статусу;
- проаналізувати правові вимоги до осіб, які претендують на вступ на публічну службу в митні органи України, а також сучасний стан адміністративно-правового регулювання добору, відбору та призначення на відповідні посади;
- з'ясувати місце та значення професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у системі кадрового забезпечення митної служби;
- дослідити особливості проходження публічної служби в митних органах України, включаючи питання контрактної форми служби, ротації, оцінювання результатів службової діяльності та професійного розвитку;
- розкрити правові засади припинення публічної служби в митних органах України та проблеми застосування відповідних норм;
- проаналізувати дисциплінарну відповідальність посадових осіб митних органів, підстави та порядок застосування дисциплінарних стягнень;
- дослідити сучасні механізми забезпечення доброчесності посадових осіб митних органів, зокрема перевірку на доброчесність, моніторинг способу життя, психофізіологічне опитування та інші антикорупційні інструменти;
- охарактеризувати правові основи соціального, матеріального та пенсійного забезпечення посадових осіб митних органів;
- проаналізувати вплив інституційних реформ, євроінтеграційних процесів і воєнного стану на правове регулювання публічної служби в митних органах України;
- узагальнити зарубіжний досвід правового регулювання публічної служби та визначити можливості його використання у сфері функціонування митних органів України;
- сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання публічної служби в митних органах України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері організації, проходження та припинення публічної служби в Україні, а також теоретико-правові засади, нормативно-правове забезпечення та практика її правового регулювання.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання правового регулювання та здійснення публічної служби в митних органах України, її інституційні, кадрові, дисциплінарні, антикорупційні, соціальні та функціональні аспекти, а також напрями вдосконалення відповідного законодавства й адміністративної практики з урахуванням європейських стандартів і сучасних викликів.

Дисертаційне дослідження має комплексний характер, що зумовлено природою обраної тематики. У роботі поєднано положення адміністративного, митного, фінансового, службового, трудового та конституційного права, а також окремі підходи науки державного управління. Такий підхід обумовлений тим,

що публічна служба в митних органах є багатокомпонентним правовим явищем, у якому поєднуються владно-управлінські, фіскальні, правоохоронні, організаційні, кадрові та соціально-захисні елементи.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових, спеціально-юридичних і міждисциплінарних методів, застосування яких дало змогу забезпечити комплексне вивчення правового регулювання публічної служби в митних органах України, розкрити її правову природу, інституційні особливості, внутрішню структуру, еволюцію та сучасні напрями розвитку. Використані методи дозволили не лише проаналізувати нормативний масив, що визначає статус і проходження служби в митних органах, а й виявити глибинні зв'язки між правовими, організаційними, кадровими та функціональними аспектами митної служби як спеціалізованого різновиду публічної служби.

Світоглядну основу дослідження становлять насамперед системний, історичний і функціональний підходи. Системний метод використано для розгляду публічної служби в митних органах як цілісного правового інституту, що функціонує у взаємозв'язку з митною політикою держави, системою державної служби, кадровим менеджментом і механізмами публічного адміністрування. За його допомогою з'ясовано місце служби в митних органах у загальній системі державного управління та виявлено взаємозалежність між її кадровими, дисциплінарними, антикорупційними й соціально-правовими складовими. Історичний метод дав змогу дослідити витoki та етапи становлення правового регулювання публічної служби в митних органах України, простежити послідовність законодавчих змін і визначити, яким чином інституційні реформи впливали на статус, функції та кадрову спроможність митної служби. Функціональний метод застосовано для виявлення особливостей реалізації митними органами фіскальної, регуляторної, сервісної, контрольної та правоохоронної функцій, що безпосередньо позначається на змісті публічної служби у цій сфері.

Серед спеціально-юридичних методів основне значення мали формально-юридичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, логіко-семантичний та метод правового моделювання. Формально-юридичний метод використано при аналізі положень Митного кодексу України, законодавства про державну службу, антикорупційного законодавства, підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють вступ, проходження та припинення служби в митних органах, а також питання дисциплінарної відповідальності, соціального забезпечення, доброчесності, ротації та контрактної форми служби. Системно-структурний метод застосовано для розкриття внутрішньої побудови правового статусу посадових осіб митних органів і для визначення взаємозв'язків між його елементами: правами, обов'язками, обмеженнями, гарантіями, видами відповідальності та соціально-правовим забезпеченням.

Логіко-семантичний метод став у нагоді під час тлумачення норм законодавства, що містять спеціальні вимоги до митних службовців, а також для виявлення змісту оціночних правових категорій, пов'язаних із професійною

придатністю, доброчесністю, службовою дисципліною, лояльністю до публічного інтересу та належною поведінкою посадових осіб. Порівняльно-правовий метод дав змогу дослідити окремі елементи зарубіжного досвіду організації публічної служби та оцінити можливості їх адаптації до правової системи України, зокрема у сфері кадрової політики, компетентнісного підходу, професійної етики та антикорупційних механізмів. Метод правового моделювання використано для формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства та обґрунтування перспективних напрямів реформування публічної служби в митних органах України.

У дослідженні також застосовано міждисциплінарний підхід, який дав можливість поєднати інструментарій адміністративного права, митного права, теорії публічної служби, державного управління та правового аналізу. Такий підхід був необхідним з огляду на складну природу публічної служби в митних органах, яка не зводиться до класичної моделі державної служби, а передбачає врахування специфіки митного адміністрування, інституційної автономії митної системи, професійної спеціалізації, безпекових викликів та впливу міжнародних стандартів на організацію кадрових процесів.

Інформаційно-нормативну базу дослідження становлять Конституція України, Митний кодекс України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України та Державної митної служби України, міжнародні стандарти та аналітичні матеріали, статистичні дані, судова практика, насамперед практика адміністративних судів у справах, пов'язаних із проходженням служби в митних органах, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали науково-практичних конференцій та електронні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, у якому з сучасних теоретико-правових і методологічних позицій здійснено системний аналіз правового регулювання публічної служби в митних органах України як самостійного спеціалізованого інституту публічної служби, що функціонує на стику адміністративно-правового, митно-правового, фінансово-правового та службово-трудоного регулювання. У роботі обґрунтовано концептуальні засади модернізації митної служби відповідно до європейських стандартів публічного управління, а також визначено теоретичні орієнтири її розвитку в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення держави, а саме:

уперше:

– обґрунтовано цілісну теоретико-правову концепцію публічної служби в митних органах України як спеціалізованого різновиду публічної служби, правова природа якого визначається поєднанням адміністративно-управлінських, фіскальних, правоохоронних, сервісних і безпекових функцій;

– доведено, що служба в митних органах не може розглядатися лише як похідний елемент загальної державної служби, оскільки її функціональне призначення, характер владних повноважень, спеціальні вимоги до персоналу,

особливості дисциплінарної та антикорупційної регламентації обумовлюють необхідність спеціалізованого юридичного впорядкування;

– здійснено комплексне дослідження еволюції правового регулювання публічної служби в митних органах України від моменту становлення митної системи незалежної України до сучасного етапу, що дозволило виявити закономірності розвитку цього інституту, а також негативні наслідки інституційної нестабільності митної служби, пов'язані з об'єднанням митної та податкової складових у межах Міністерства доходів і зборів України та Державної фіскальної служби України;

– сформульовано авторське бачення правового статусу посадової особи митного органу як носія спеціальних адміністративно-правових повноважень, що поєднує статус державного службовця з особливим режимом прав, обов'язків, обмежень, гарантій і відповідальності у сфері митної справи;

– запропоновано модель компетентісно орієнтованої кадрової політики в митних органах України, яка базується на принципах професіоналізму, добросовісності, підзвітності, функціональної спеціалізації та безперервного професійного розвитку та передбачає перехід від формально-кваліфікаційного підходу управління персоналом до системи, в центрі якої знаходиться оцінювання та розвиток професійних і поведінкових компетенцій посадових осіб. Така модель ґрунтується на чіткому визначенні профілів посад, встановленні переліку митних компетенцій для кожної категорії службовців, запровадженні сучасних процедур добору, оцінювання результатів службової діяльності та планування кар'єрного розвитку. Її сутність полягає у забезпеченні відповідності між функціональними завданнями митних органів і реальним кадровим потенціалом шляхом системного розвитку знань, навичок і професійних якостей персоналу;

– обґрунтовано впровадження елементів кар'єрної системи організації служби та необхідність перегляду суцільної контрактної форми проходження служби в митних органах і сформульовано підхід до її реформування на засадах поєднання кадрової гнучкості зі стабільністю службових правовідносин і гарантіями захисту державного службовця;

– доведено необхідність розглядати ротачію в митних органах не лише як кадрово-організаційний механізм, а як спеціальний правовий інструмент інституційного оновлення, запобігання корупційним ризикам і підвищення стійкості митної системи;

– розкрито особливості трансформації правового регулювання публічної служби в митних органах в умовах воєнного стану та встановлено, що воєнний стан суттєво змінює зміст службових правовідносин у митній сфері, посилюючи значення безпекової, гуманітарної та антикорупційної складових служби; зокрема, відбувається розширення дискреційних повноважень посадових осіб при здійсненні митного контролю та оформлення, запроваджуються спрощені процедури переміщення гуманітарної допомоги та критично важливих товарів, посилюється міжвідомча взаємодія з правоохоронними органами і військовими

формуваннями, а також підвищуються вимоги до швидкості прийняття рішень і персональної відповідальності посадових осіб;

– обґрунтовано, що сучасні механізми забезпечення доброчесності посадових осіб митних органів мають оцінюватися не ізольовано, а у взаємозв'язку із системою соціального, матеріального, медичного та житлового забезпечення службовців. Такий підхід зумовлений тим, що ефективність антикорупційних інструментів безпосередньо залежить від рівня соціальної захищеності службовців. Недостатній рівень матеріального забезпечення, відсутність стабільних соціальних гарантій і належних умов служби створюють додаткові корупційні ризики, тоді як їх належне забезпечення, навпаки, формує передумови для доброчесної поведінки. У цьому контексті механізми перевірки на доброчесність, моніторингу способу життя чи дисциплінарної відповідальності мають доповнюватися комплексною політикою держави, спрямованою на забезпечення гідного рівня оплати праці, медичного обслуговування, житлових умов та соціального захисту посадових осіб митних органів.

удосконалено:

– наукові підходи до розуміння правового регулювання публічної служби в митних органах як багаторівневої системи, що поєднує норми митного, адміністративного, службового, фінансового, трудового та антикорупційного законодавства;

– підходи до визначення структури повноважень посадових осіб митних органів, зокрема в частині співвідношення прав, обов'язків, обмежень, заборон, гарантій та відповідальності;

– уявлення про правову природу дисциплінарної відповідальності митних службовців шляхом обґрунтування її системоутворюючого значення для забезпечення належного проходження служби;

– підходи до аналізу соціального та пенсійного забезпечення посадових осіб митних органів як не лише гарантійного, а й інституційно-спроможнісного елементу функціонування митної служби;

– наукове розуміння ролі професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у кадровому забезпеченні митної служби, зокрема через акцент на необхідності відновлення посиленої відомчої освітньої складової;

– концептуальні підходи до імплементації зарубіжного досвіду правового регулювання публічної служби у сфері митної справи з урахуванням національної специфіки, без механічного копіювання іноземних моделей.

набули подальшого розвитку:

– положення про місце служби в митних органах у системі публічної служби України;

– наукові підходи до класифікації принципів правового регулювання публічної служби в митних органах України;

– теоретичні положення щодо професійної етики посадових осіб митних органів як складової правового механізму забезпечення доброчесності та довіри до митної служби;

– положення про значення цифровізації, оцінювання ефективності, КРІ, компетентнісних рамок і сучасних HR-підходів для модернізації кадрової політики митної служби;

– підходи до розуміння інституційної автономії митної служби як необхідної умови ефективного функціонування митних органів та реалізації митної політики держави;

– положення щодо адаптації правового регулювання публічної служби в митних органах до умов євроінтеграції, воєнного стану та післявоєнної відбудови.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, мають істотне практичне значення і можуть бути використані:

– у правотворчій діяльності – під час підготовки змін до Митного кодексу України, законодавства про державну службу, підзаконних нормативно-правових актів Міністерства фінансів України та Державної митної служби України з питань вступу на службу, проходження служби, контрактної форми, ротації, дисциплінарної відповідальності, добросовісності, соціального та пенсійного забезпечення посадових осіб митних органів;

– у правозастосовній діяльності – для уніфікації практики застосування законодавства, що регулює публічну службу в митних органах, а також під час вирішення спорів щодо проходження служби, притягнення до дисциплінарної відповідальності, припинення служби, соціальних гарантій і пенсійного забезпечення;

– у діяльності органів публічної адміністрації – при формуванні кадрової політики, розробленні компетентнісних моделей, процедур добору та оцінювання, програм професійної підготовки, механізмів ротації та інструментів забезпечення добросовісності в митних органах;

– у науково-дослідній роботі – як основа для подальших досліджень проблем публічної служби в спеціалізованих органах виконавчої влади, правового статусу публічних службовців, інституційної автономії митної служби, а також адаптації європейських стандартів публічного управління до умов України;

– у навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Адміністративне право», «Митне право», «Службове право», «Фінансове право», «Публічна служба», «Публічне адміністрування», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій і програм підвищення кваліфікації;

– у правопросвітницькій діяльності – для формування належного розуміння правової природи, етичних засад, дисциплінарних вимог та соціальних гарантій публічної служби в митних органах України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно. Усі наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в роботі, є результатом власних досліджень автора,

проведених на основі аналізу національного законодавства, судової практики, міжнародних стандартів та практики функціонування митних органів України.

Для обґрунтування окремих положень дисертації використано наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, на які зроблено відповідні посилання. Ідеї та положення, що належать іншим авторам, відтворено з дотриманням вимог академічної доброчесності.

Результати дисертаційного дослідження відображені у наукових публікаціях здобувача, зокрема у статтях, опублікованих у фахових та міжнародних виданнях, а також у матеріалах науково-практичних конференцій. Усі публікації підготовлено одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та практичні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та обговорені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: 7th ISPC «Scientific Goals and Purposes in XXI Century» (Seattle, USA, 2024), II ISPC «Science in the Modern World: Innovations and Challenges» (Toronto, Canada, 2024), VI Міжнародній науковій конференції «Актуальні питання розвитку галузей науки» (Київ, 2024), VII International Scientific and Theoretical Conference «Science of XXI Century: Development, Main Theories and Achievements» (Helsinki, Republic of Finland, 2024), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства» (Київ, 2024), I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану» (Кропивницький, 2024), X Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Актуальні питання адміністративного права та процесу в умовах воєнного стану» (Кропивницький, 2024), XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (Вінниця, 2024), X Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (Кременчук, 2024), XII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції» (Житомир, 2024), III Міжнародній науковій конференції «Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація» (Львів, 2025), XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Закарпатські правові читання» (Ужгород, 2025), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток доктрини адміністративного права в умовах сучасних суспільних трансформацій» (Ірпінь, 2025), Міжнародній науково-практичній конференції «Дев'ятнадцяті юридичні читання. Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку» (Київ, 2025), VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі» (Рієка, 2025), International Scientific Conference «Modern Achievements in Legal Science and Practice» (Riga, Republic of Latvia, 2025), науково-практичному круглому столі «Правотворча діяльність та забезпечення системності законодавства України в умовах євроінтеграції» (Київ, 2025), II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання

підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни» (Кропивницький, 2025), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки та права: регіональний, міжнародний та глобалізаційний аспекти» (Івано-Франківськ, 2025), VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (Хмельницький, 2025), Міжнародній науковій інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Тернопіль – Ополе, 2025), III Всеукраїнській науково-практичній конференції до Дня науки «Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених» (Київ, 2025), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Публічна служба: вектори реформування в умовах воєнного стану» (Харків, 2025), II Міжнародній науковій конференції «Наукові горизонти XXI століття: мультидисциплінарні дослідження» (Ужгород, 2025), International Scientific Conference «The Impact of Artificial Intelligence on the Development of Legal Science» (Riga, Republic of Latvia, 2025), Міжнародній науково-практичній конференції «Корупційні ризики та шляхи їх подолання під час дії воєнного стану в Україні» (Львів, 2025), а також Всеукраїнській науково-практичній конференції «Реформування публічної служби в Україні: здобутки, виклики та перспективи» (Харків, 2025).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 59 наукових праць, з яких: 21 стаття у наукових виданнях України, 2 розділи у колективних монографіях, 9 статей у зарубіжних наукових виданнях, 7 з яких – у періодичних наукових виданнях, що індексуються в наукометричних базах Scopus та/або Web of Science, а також 27 тез доповідей і матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій. У сукупності ці публікації відображають основні наукові результати дисертації та підтверджують належний рівень апробації проведеного дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації зумовлена метою, завданнями та логікою дослідження. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, що об'єднують 20 підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Така побудова дисертації забезпечує послідовний перехід від теоретико-методологічних та історико-правових питань до аналізу сучасного нормативно-правового регулювання, правового статусу посадових осіб митних органів, кадрової політики, дисциплінарної, антикорупційної та соціально-забезпечувальної проблематики, а також до формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства і практики функціонування публічної служби в митних органах України.

Загальний обсяг роботи становить 815 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 458 сторінок, список використаних джерел займає 107 сторінок і налічує 970 найменувань. Додатки займають 232 сторінки та включають результати анкетування на 8 сторінках, матеріали, що засвідчують аналіз судової практики: 84 сторінки та 110 сторінок, об'єднані пропозиції щодо вдосконалення законодавства в частині проходження служби в митних органах на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження крізь призму інституційної нестабільності митної служби, євроінтеграційних зобов'язань України та функціонування держави в умовах воєнного стану. Визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методологічну основу, розкрито наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення. Окремо висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, апробацію результатів та структуру дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади публічної служби в митних органах України»

У першому розділі закладено теоретичну основу дослідження публічної служби в митних органах України як окремого, функціонально специфічного інституту публічного права. Вихідною позицією є розуміння того, що митна служба не зводиться до загальної моделі державної служби, оскільки поєднує адміністративні, правоохоронні та фіскальні елементи, що безпосередньо впливає на зміст правового регулювання статусу її посадових осіб.

У підрозділі 1.1 «*Стан наукової розробки правового регулювання публічної служби в митних органах України*» проаналізовано науковий доробок у сфері державної служби, адміністративного та митного права, який формує загальне уявлення про правову природу публічної служби. Водночас встановлено, що більшість досліджень або зосереджуються на загальних засадах державної служби, або розглядають митні органи крізь призму їх функцій, не приділяючи належної уваги саме службовим правовідносинам у цій сфері.

У науковій літературі відсутній цілісний підхід до визначення публічної служби в митних органах як системного явища, що включає правовий статус, порядок проходження служби, механізми відповідальності та соціального забезпечення. Як наслідок, правове регулювання розглядається фрагментарно – через окремі інститути або нормативні акти – без урахування їх взаємозв'язку.

Окремо звертається увага на розбіжність між доктринальними підходами до державної служби та реальною практикою функціонування митної системи. Теоретичні моделі, як правило, виходять із принципів стабільності, професіоналізму та політичної нейтральності, тоді як у митній сфері спостерігається висока залежність кадрових процесів від інституційних реформ, що підриває сталість служби як такої.

У підрозділі 1.2 «*Методологія наукового дослідження організації та здійснення публічної служби в митних органах*» розкрито методологію дослідження. Методологічна основа дослідження побудована на поєднанні кількох підходів, що дозволяють розглядати публічну службу в митних органах не як ізольований правовий інститут, а як складову ширшої системи публічного управління.

Системний підхід дав змогу виявити внутрішню структуру служби та її зв'язки з іншими елементами державного механізму. Зокрема, встановлено, що правовий статус посадових осіб, кадрова політика, антикорупційні обмеження та

ефективність виконання митних функцій перебувають у тісній взаємозалежності і не можуть аналізуватися відокремлено.

Історичний підхід використано для відтворення логіки розвитку публічної служби в митних органах – від адміністративно-підпорядкованої моделі до спроб формування професійної служби європейського зразка. Це дозволило виявити не лише етапи трансформації, а й сталі проблеми, які відтворюються незалежно від формальних змін законодавства.

Функціональний підхід дав можливість розкрити залежність змісту публічної служби від ролі митних органів у державі. Зміна пріоритетів – від фіскальної функції до безпекової та сервісної – безпосередньо впливає на вимоги до персоналу, структуру повноважень і характер відповідальності.

Крім того, застосовано формально-юридичний метод для аналізу нормативної бази, а також порівняльно-правовий – для оцінки можливості імплементації європейських стандартів у національну систему..

У підрозділі 1.3 *«Історіографія публічної служби в митних органах України»* на основі аналізу наукових джерел досліджено генезу публічної служби в митних органах України. Встановлено, що розвиток цього інституту не мав послідовного характеру. Його динаміка значною мірою визначалася не внутрішньою логікою еволюції публічної служби, а хвилями інституційних змін у самій митній системі.

У періоди реформ відбувалося інтенсивне переосмислення підходів до організації та функціонування служби, однак такі зміни здебільшого мали фрагментарний і ситуативний характер та не забезпечували формування сталої теоретико-правової моделі. Натомість у періоди відносної стабільності спостерігалось зниження інтенсивності розвитку інституту, що призводило до накопичення невирішених проблем у його правовому регулюванні.

У результаті сформувалася ситуація, за якої сучасний стан правового забезпечення публічної служби в митних органах не відповідає рівню її фактичної складності та значення для держави. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження генези цього інституту з метою формування цілісного наукового бачення його розвитку.

Розділ 2 «Правове регулювання публічної служби в митних органах України» У другому розділі зосереджено увагу на правовій природі публічної служби в митних органах через аналіз статусу посадових осіб та системи нормативного регулювання, що визначає умови їх діяльності. Вихідним є підхід, за яким ця служба розглядається не як різновид загальної державної служби, а як спеціалізована сфера, де поєднуються владні, правоохоронні та сервісні функції.

У підрозділі 2.1 *«Правовий статус посадових осіб митних органів»* показано, що посадова особа митного органу перебуває у складній правовій конструкції, яка не обмежується рамками державної служби. З одного боку, вона виступає державним службовцем із відповідними гарантіями, обмеженнями та вимогами. З іншого – реалізує спеціальні владні повноваження у сфері митного контролю, що передбачають втручання у майнову сферу, застосування примусових заходів та прийняття індивідуальних рішень.

Таке поєднання формує специфічний правовий режим, який не може бути повністю пояснений через загальні положення законодавства про державну службу. Йдеться про фактичне існування окремого сегмента публічної служби зі своєю логікою функціонування, рівнем відповідальності та характером повноважень.

У підрозділі 2.2 «Права та обов'язки посадових осіб, які проходять публічну службу в митних органах України» розкрито систему прав та обов'язків посадових осіб митних органів та обґрунтовано її багаторівневий характер. Встановлено, що відповідні права та обов'язки формуються на перетині кількох галузей законодавства і не зводяться до єдиного нормативного масиву, а виникають як сукупність приписів, закріплених у законодавстві про державну службу, митному праві, антикорупційних актах, а також підзаконному регулюванні.

Зазначено, що така конструкція зумовлює формування складної, ієрархічно організованої системи, в якій загальногромадянські та загальнослужбові права доповнюються спеціальними правами й обов'язками, пов'язаними з виконанням митних функцій. Обґрунтовано доцільність їх класифікації за функціональним критерієм із виокремленням загальногромадянського, загальнослужбового, посадового (функціонального) та індивідуального рівнів. Такий підхід дозволяє більш чітко визначити межі правомірної поведінки посадової особи та співвіднести її права з обсягом наданих повноважень.

Водночас встановлено, що для правового статусу посадових осіб митних органів характерною є асиметрія між правами та обов'язками, яка проявляється у переважанні імперативних приписів і недостатньому рівні гарантій реалізації прав. Це ускладнює правозастосування, сприяє неоднаковому тлумаченню норм і формує ризики формального виконання службових функцій.

З метою усунення виявлених проблем запропоновано зміни до Митного кодексу України, спрямовані на посилення гарантій правового та соціального захисту посадових осіб митних органів, а також на врегулювання порядку застосування ними заходів примусу. Зокрема, обґрунтовано доцільність:

- закріплення на законодавчому рівні системи спеціальних гарантій (державне страхування, правова допомога, захист життя і майна, забезпечення житлом);
- нормативного визначення принципів застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї (законність, пропорційність, мінімізація шкоди, підзвітність);
- запровадження обов'язкового документування та контролю випадків застосування сили, включаючи ведення електронних реєстрів і проведення службових перевірок;
- удосконалення процедур підготовки та контролю придатності посадових осіб до застосування заходів примусу.

У підрозділі 2.3 «Відповідальність посадових осіб митних органів» проаналізовано особливості юридичної відповідальності у сфері митної служби.

Встановлено, що її характер визначається підвищеним рівнем довіри до посадових осіб, значним обсягом дискреційних повноважень, а також високими корупційними ризиками, притаманними митній сфері.

Обґрунтовано, що відповідальність посадових осіб митних органів має комплексний характер і реалізується через поєднання дисциплінарної, адміністративної, кримінальної та матеріальної відповідальності, які взаємодіють між собою в межах єдиного правового механізму. При цьому дисциплінарна відповідальність фактично виходить за межі класичної моделі державної служби, оскільки тісно пов'язана з антикорупційними обмеженнями, контролем за доброчесністю та оцінкою професійної поведінки службовця.

Встановлено, що чинне правове регулювання характеризується низкою проблем, зокрема: відсутністю чіткої диференціації дисциплінарних проступків з урахуванням специфіки митної служби, надмірною дискрецією керівника при обранні виду дисциплінарного стягнення, а також недостатнім рівнем процесуальних гарантій захисту прав посадових осіб під час дисциплінарного провадження. Це зумовлює неоднаковість практики притягнення до відповідальності та підвищує ризики як зловживань, так і формального підходу до оцінки дій службовців.

Окремо звернуто увагу на проблеми реалізації матеріальної відповідальності, зокрема недосконалість процедури регресного відшкодування шкоди та її залежність від розсуду керівника державної служби, що негативно впливає на ефективність цього інституту.

З метою вдосконалення правового регулювання запропоновано:

- нормативно конкретизувати склади дисциплінарних проступків з урахуванням специфіки діяльності митних органів;
- розширити систему дисциплінарних стягнень, зокрема шляхом запровадження додаткових заходів впливу (затримання присвоєння спеціального звання, пониження у званні), що дозволить забезпечити пропорційність відповідальності;
- удосконалити процедуру дисциплінарного провадження з метою посилення гарантій захисту прав службовців;
- внести зміни до законодавства щодо матеріальної відповідальності, передбачивши обов'язковість звернення до суду у разі відмови від добровільного відшкодування шкоди, а також можливість коригування розміру вимоги з урахуванням обґрунтованих заперечень службовця.

У підрозділі 2.4 «Соціальний захист посадових осіб митних органів» досліджено зміст і особливості соціального захисту посадових осіб митних органів як складової їх правового статусу. Встановлено, що система соціального захисту має комплексний характер і включає матеріальне забезпечення, медичне обслуговування, житлові гарантії, умови праці та інші соціальні права, які формуються на основі поєднання норм загального і спеціального законодавства.

Обґрунтовано, що сучасний стан соціального захисту характеризується структурним дисбалансом між рівнем вимог до посадових осіб митних органів і фактичними гарантіями, які їм надаються. Специфіка служби передбачає

підвищене психоемоційне навантаження, значні корупційні ризики, участь у забезпеченні економічної безпеки держави та високий рівень відповідальності за прийняті рішення. Водночас чинна система соціального забезпечення не забезпечує належної компенсації цих факторів.

Встановлено, що зазначений дисбаланс проявляється у недостатній конкурентоспроможності оплати праці, відсутності належного стимулювання професійного розвитку, декларативному характері медичних гарантій, а також неефективності механізмів житлового забезпечення посадових осіб митних органів. Це негативно впливає на рівень мотивації персоналу, сприяє кадровій нестабільності та підвищує ризики корупційних проявів.

З метою вдосконалення системи соціального захисту запропоновано:

- удосконалити механізм оплати праці шляхом розширення переліку стимулюючих надбавок, у тому числі із врахуванням наукового ступеня та професійної кваліфікації;

- оновити нормативне регулювання житлового забезпечення посадових осіб митних органів з огляду на сучасну організаційну структуру та потребу ротації кадрів;

- запровадити спеціалізовані медичні та профілактичні програми для митників, орієнтовані на зниження професійних ризиків і психологічне навантаження;

- посилити роль законодавчо закріплених соціальних гарантій як безпосередньо діючих норм, що не потребують додаткової деталізації підзаконними актами.

У підрозділі 2.5 «*Особливості та проблеми пенсійного забезпечення державних службовців, які проходили службу в митних органах України*» проаналізовано правове регулювання пенсійного забезпечення та узагальнено судову практику у відповідній сфері. Встановлено, що чинна модель пенсійного забезпечення характеризується нестабільністю, фрагментарністю та значною залежністю від змін законодавства, що негативно впливає на реалізацію соціальних прав цієї категорії осіб.

Обґрунтовано, що скасування у 2016 році спеціального пенсійного забезпечення державних службовців без належного перехідного механізму призвело до порушення принципу правової визначеності та легітимних очікувань осіб, які проходили службу в митних органах. Відсутність чіткої та послідовної моделі пенсійного забезпечення зумовлює виникнення численних правових колізій, зокрема щодо зарахування митного стажу до стажу державної служби та визначення права на відповідний вид пенсії.

На основі аналізу значного масиву судових рішень адміністративних судів України за 2019–2025 роки встановлено, що судова практика у цій сфері фактично виконує компенсаторну функцію, заповнюючи прогалини правового регулювання та забезпечуючи захист прав колишніх посадових осіб митних органів. При цьому виявлено типові підстави спорів, пов'язані з відмовами органів Пенсійного фонду України у врахуванні митного стажу, невизнанням

служби в митних органах як державної служби та формальним підходом до оцінки поданих документів.

Встановлено, що неоднозначність правозастосування зумовлена відсутністю узгодженого підходу до визначення статусу служби в митних органах у законодавстві про державну службу та пенсійне забезпечення, що призводить до різного тлумачення одних і тих самих норм органами Пенсійного фонду та судами.

З метою вдосконалення правового регулювання запропоновано:

- законодавчо закріпити прирівнювання служби в митних органах до державної служби за функціональними критеріями;
- запровадити перехідний механізм реалізації пенсійних прав із урахуванням концепції «легітимних очікувань» для осіб, які розпочали службу за умов існування спеціального пенсійного забезпечення;
- розробити змішану модель пенсійного забезпечення (поєднання солідарної та накопичувальної системи), зокрема із можливістю створення корпоративного недержавного пенсійного фонду;
- удосконалити підзаконне регулювання порядку підтвердження стажу державної служби та призначення пенсій із урахуванням судової практики та інституційних змін у митній системі.

Розділ 3 «Вступ на службу в митних органах: правове регулювання та організаційне забезпечення»

У третьому розділі розглянуто механізми формування кадрового складу митних органів через призму правового регулювання та організаційних практик. Вихідною ідеєю є те, що якість функціонування митної служби безпосередньо залежить від підходів до добору, підготовки та закріплення персоналу, а тому питання вступу на службу має не лише процедурне, а й системне значення.

У підрозділі 3.1 «Кадрова політика митної служби» проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку кадрової політики Державної митної служби України. Встановлено, що її формування тривалий час відбувалося без чітко визначеної довгострокової стратегії, а управлінські рішення мали переважно ситуативний характер і були зумовлені поточними реформами та оперативними потребами.

На основі аналізу статистичних даних щодо чисельності, структури персоналу, рівня вакантних посад та вікових характеристик службовців встановлено наявність системних дисбалансів у кадровому забезпеченні митних органів, зокрема скорочення чисельності персоналу, зростання кількості вакансій та недостатній рівень залучення молодих фахівців. Це свідчить про відсутність ефективного механізму відтворення кадрового потенціалу.

Обґрунтовано, що такий підхід призвів до втрати кадрової наступності, високої плинності персоналу та поступового ослаблення інституційної пам'яті. У результаті кадрові процеси не забезпечують стабільності функціонування митної служби, а відтворюють циклічні проблеми, пов'язані з оновленням персоналу без належної підготовки, адаптації та збереження професійного досвіду.

З урахуванням сучасних викликів, зокрема умов воєнного стану та необхідності євроінтеграції, доведено, що кадрова політика митної служби потребує переходу від реактивної моделі управління до стратегічно орієнтованої системи розвитку персоналу.

З метою подолання виявлених проблем запропоновано:

- розробити та впровадити довгострокову стратегію кадрового забезпечення митної служби з урахуванням прогнозування потреб у персоналі;
- удосконалити механізми формування кадрового резерву та забезпечення наступності професійного досвіду;
- посилити систему професійної підготовки, перепідготовки та адаптації новопризначених службовців;
- впровадити сучасні цифрові HR-інструменти (зокрема інформаційні системи управління персоналом) для підвищення прозорості та ефективності кадрових процедур;
- розвинути мотиваційні механізми та програми підтримки персоналу, спрямовані на зниження плинності кадрів і підвищення привабливості служби.

У підрозділі 3.2 «*Нормативне впорядкування процесу добору та процедури вступу на службу до митних органів України*» проаналізовано адміністративно-правове регулювання добору кадрів та особливості процедур вступу на публічну службу в митних органах. Встановлено, що чинна модель добору формується на основі поєднання норм законодавства про державну службу, митного законодавства та антикорупційних актів, що зумовлює її складний і багаторівневий характер.

Обґрунтовано, що попри наявність розгалуженої нормативної бази, процедури добору залишаються переважно орієнтованими на формальне дотримання встановлених вимог. Основна увага приділяється перевірці відповідності кандидатів формальним критеріям (освіта, стаж, знання законодавства), тоді як реальна оцінка професійних, управлінських та особистісних компетентностей часто має другорядний характер.

Доведено, що така формалізація зумовлює зниження ефективності конкурсних процедур, які не завжди забезпечують відбір найбільш підготовлених і придатних до служби осіб. В умовах дії воєнного стану ситуація ускладнюється запровадженням спрощених механізмів призначення без конкурсу, що, хоча й обґрунтовано з позицій оперативності, водночас створює додаткові ризики зниження якості кадрового складу.

Встановлено, що ключовою проблемою є відсутність чітко визначених профілів професійної компетентності для посадових осіб митних органів, які в міжнародній практиці виступають основою для добору, оцінювання та кар'єрного розвитку персоналу. Це призводить до розриву між формальними процедурами відбору та реальними вимогами до виконання митних функцій.

З метою вдосконалення процедур добору запропоновано:

- запровадити систему профілів митних компетентностей як базу для оцінювання кандидатів і формування вимог до посад;

– удосконалити конкурсні процедури шляхом поєднання тестування знань із оцінкою практичних навичок, особистісних якостей і рівня доброчесності кандидатів;

– забезпечити обов'язкове повернення до конкурсної моделі добору після завершення дії воєнного стану як основної гарантії рівного доступу до служби;

– впровадити цифрові інструменти добору (електронні конкурси, онлайн-оцінювання) для підвищення прозорості та об'єктивності процедур;

– посилити незалежний контроль за проведенням конкурсів і мінімізувати вплив суб'єктивного фактору при прийнятті кадрових рішень.

У підрозділі 3.3 «Вимоги до осіб, які претендують на вступ на державну службу в митні органи України» проаналізовано систему загальних і спеціальних вимог до кандидатів та виявлено особливості їх правового закріплення. Встановлено, що чинне законодавство формує вимоги до кандидатів на основі поєднання норм законодавства про державну службу та положень Митного кодексу України, що зумовлює їх фрагментарний і недостатньо узгоджений характер.

Доведено, що переважна орієнтація вимог на формальні критерії (громадянство, вік, рівень освіти, володіння державною мовою, відсутність встановлених законом обмежень) не враховує в повному обсязі специфіку митної служби, яка потребує не лише теоретичних знань, а й практичних навичок, аналітичного мислення, здатності до прийняття рішень у складних ситуаціях, а також стійкості до професійних і корупційних ризиків.

Встановлено, що окремі вимоги сформульовані надмірно узагальнено та не мають чітких критеріїв застосування, зокрема щодо оцінки ділових і моральних якостей кандидатів, рівня освіти та стану здоров'я, що створює передумови для дискреційності під час прийняття кадрових рішень. Водночас відсутність визначених вимог до спеціалізації освіти та професійної підготовки призводить до можливості зайняття посад особами, які не мають належної фахової компетенції у сфері митної справи.

Обґрунтовано, що в умовах сучасних викликів, пов'язаних із євроінтеграцією та трансформацією митної служби, необхідним є перехід від формального підходу до визначення вимог до кандидатів до компетентнісної моделі, яка дозволяє оцінювати їх здатність ефективно виконувати службові функції.

З метою вдосконалення системи вимог до кандидатів запропоновано:

– законодавчо конкретизувати вимоги до професійної підготовки кандидатів, зокрема шляхом визначення рекомендованих галузей знань і спеціальностей для посад у митних органах;

– запровадити чіткі критерії оцінювання ділових, моральних та психологічних якостей кандидатів із використанням стандартизованих процедур;

– удосконалити правове регулювання вимог до стану здоров'я кандидатів шляхом або його нормативної конкретизації, або уніфікації з загальними підходами державної служби;

– розширити застосування компетентнісного підходу через впровадження профілів посад і системної оцінки митних компетенцій;

– інституціоналізувати адаптаційний період після вступу на службу з обов'язковою оцінкою професійної придатності в перший рік роботи.

У підрозділі 3.4 «Особливості виникнення та розвитку правовідносин у сфері публічної служби під час воєнного стану» досліджено трансформацію правового регулювання публічної служби в митних органах в умовах воєнного стану. Встановлено, що за цих умов правове регулювання набуває більш гнучкого та адаптивного характеру, що дозволяє оперативно реагувати на виклики, пов'язані з безпекою держави, переміщенням персоналу, зміною навантаження на митну інфраструктуру та необхідністю забезпечення безперервності функціонування митних органів.

З'ясовано, що така гнучкість проявляється, зокрема, у запровадженні спрощених процедур призначення на посади без проведення конкурсу, застосуванні режиму простою, укладенні строкових контрактів про проходження служби, а також у можливості оперативного переміщення персоналу між митними органами залежно від безпекової ситуації. Це забезпечило збереження функціональної спроможності митної служби в умовах повномасштабної війни.

Водночас встановлено, що зазначені механізми супроводжуються підвищенням ризиків для стабільності правового регулювання та правового статусу посадових осіб. Розширення дискреції суб'єктів призначення, тимчасовий характер службових правовідносин і посилене навантаження на персонал створюють передумови для неоднакового застосування норм, зниження стандартів добору та виникнення додаткових гарантійних прогалин.

Обґрунтовано, що тимчасові механізми, запроваджені в умовах воєнного стану, є виправданими з позицій забезпечення безперервності функціонування держави, однак їх збереження після завершення особливого правового режиму може призвести до інституційної деформації публічної служби та відходу від європейських стандартів її організації.

У зв'язку з цим визначено ключові напрями післявоєнної трансформації правового регулювання публічної служби в митних органах, зокрема:

– поетапне відновлення конкурсних процедур добору як базового механізму формування професійного кадрового складу;

– перегляд правового статусу осіб, призначених під час воєнного стану, із забезпеченням прозорих процедур їх подальшої служби;

– запровадження спеціальних антикризових механізмів управління персоналом, які можуть застосовуватися у надзвичайних ситуаціях без порушення базових принципів публічної служби;

– формування кадрового резерву для відновлення діяльності митних органів на деокупованих територіях;

– впровадження гнучких моделей кадрового забезпечення (ротація, універсалізація компетенцій, цифровізація кадрових процедур), орієнтованих на підвищення стійкості системи.

Розділ 4 «Проходження та припинення публічної служби посадовими особами митних органів України»

Четвертий розділ присвячено аналізу динаміки службових правовідносин – від моменту їх виникнення до припинення. У центрі уваги перебувають механізми, які визначають стабільність служби, можливості професійного розвитку та підстави її завершення. Виявлено, що саме на цьому етапі найбільш чітко проявляються системні проблеми правового регулювання.

У підрозділі 4.1 «*Контрактна форма проходження служби в митних органах*» проаналізовано запровадження та розвиток контрактної форми проходження служби як елементу реформування публічної служби в митних органах. Встановлено, що контрактна модель, яка первісно розглядалася як винятковий інструмент для виконання тимчасових або спеціалізованих завдань, у сучасних умовах набула системного характеру та поширюється на значну частину посад.

Обґрунтовано, що формально контрактна форма спрямована на підвищення гнучкості кадрової політики, індивідуалізацію умов служби та посилення відповідальності посадових осіб через визначення конкретних завдань і показників ефективності (KPI). Водночас її фактичне поширення змінює природу публічної служби, наближаючи її до строкових трудових відносин.

Встановлено, що в таких умовах стабільність службових правовідносин істотно знижується, а тривалість перебування на посаді значною мірою залежить від управлінських рішень керівництва, а не виключно від результатів службової діяльності. Додатковим фактором ризику є відсутність законодавчо визначеного мінімального строку контракту, що створює передумови для його надмірної короткостроковості та потенційного впливу на незалежність службовців при виконанні повноважень.

Обґрунтовано, що за відсутності належних гарантій контрактна модель може призводити до посилення залежності посадових осіб, зниження рівня їх процесуальної самостійності та формування ризиків суб'єктивного впливу на кадрові рішення.

З метою вдосконалення правового регулювання контрактної форми проходження служби запропоновано:

- законодавчо визначити мінімальний і максимальний строки контракту (від одного до п'яти років) як гарантію стабільності службових відносин;
- закріпити обов'язкові умови контракту, зокрема критерії оцінювання ефективності, порядок ротації, підстави дострокового припинення та гарантії захисту сторін;
- забезпечити баланс між гнучкістю контрактної моделі та принципами стабільності публічної служби шляхом обмеження її застосування для посад, що мають постійний характер;
- посилити прозорість оцінювання виконання контрактів і відповідальність керівників за об'єктивність прийнятих рішень;

– інтегрувати контрактну модель із системою оцінювання митних компетентностей та механізмами антикорупційного контролю.

У підрозділі 4.2 «*Організація та здійснення ротації посадових осіб митних органів*» проаналізовано правову природу та практику застосування ротації як елементу кадрової політики та інструменту запобігання корупційним ризикам. Встановлено, що ротація в митних органах виконує не лише функцію переміщення персоналу, а є складовою ширшої системи забезпечення інституційної доброчесності та адаптивності служби.

Обґрунтовано, що її застосування спрямоване на обмеження тривалого перебування посадових осіб на одному напрямі роботи, зниження ризиків формування неформальних зв'язків та забезпечення рівномірного розподілу навантаження. Водночас встановлено, що чинна модель ротації має фрагментарний і нормативно незавершений характер, оскільки її регулювання зосереджене переважно на підзаконному рівні, а законодавче визначення є обмеженим і не охоплює всіх аспектів її реалізації.

Доведено, що за відсутності чітких критеріїв, процедурних гарантій і системного планування ротація може перетворюватися з інструмента забезпечення доброчесності на засіб ситуативного управління персоналом. Це негативно впливає на професійну спеціалізацію, знижує рівень інституційної довіри та створює ризики надмірної дискреції з боку керівництва.

Окремо встановлено, що короткостроковий характер ротації, відсутність компенсаційних механізмів і обмеженість можливостей оскарження рішень не відповідають принципам правової визначеності, пропорційності та рівності, що ускладнює її сприйняття персоналом як справедливого інструменту кадрової політики.

З метою вдосконалення правового регулювання ротації запропоновано:

– закріпити інститут ротації на рівні закону (Закону України «Про державну службу» та Митного кодексу України) з визначенням її поняття, цілей і видів;

– встановити чіткі критерії та підстави для проведення ротації, а також процедурні гарантії її здійснення, включаючи право на оскарження відповідних рішень;

– розширити строки ротації та диференціювати їх залежно від мети (короткострокова антикризова та планова ротація);

– запровадити компенсаційні механізми (відшкодування витрат на переміщення, забезпечення житлом) як умову справедливості ротаційних процедур;

– забезпечити прозорість ротаційних рішень через створення публічних реєстрів та системи незалежного контролю;

– інтегрувати ротацію в систему кар'єрного розвитку та оцінювання службовців, перетворивши її з тимчасового управлінського заходу на елемент довгострокової кадрової політики.

У підрозділі 4.3 «*Навчання та підвищення кваліфікації митними службовцями*» проаналізовано сучасний стан системи професійної підготовки та

розвитку персоналу митних органів. Встановлено, що попри наявність нормативного регулювання та окремих освітніх програм, система навчання поступово втратила цілісний характер і не забезпечує формування стійкого професійного корпусу службовців.

Доведено, що ключовою проблемою є відсутність у системі Держмитслужби власної освітньої та наукової інфраструктури, яка раніше виконувала функцію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів. Ліквідація відомчої освітньої бази призвела до втрати системності у формуванні спеціалізованих знань, розриву між теоретичною підготовкою та практикою митної діяльності, а також обмеження можливостей впливу митних органів на зміст освітніх програм.

Встановлено, що сучасна модель підготовки кадрів значною мірою залежить від зовнішніх закладів вищої освіти, які, з урахуванням своєї автономії, не завжди орієнтуються на специфічні потреби митної служби. Водночас поширена практика навчання без відриву від роботи знижує ефективність підвищення кваліфікації та створює передумови для формального підходу до професійного розвитку.

Обґрунтовано, що в умовах євроінтеграції та впровадження митних компетенцій система професійного навчання має бути трансформована з фрагментарної у цілісну, інтегровану модель, орієнтовану на розвиток конкретних професійних навичок і відповідність міжнародним стандартам.

З метою вдосконалення системи навчання та підвищення кваліфікації запропоновано:

- створити заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання у сфері митної справи або спеціалізований інститут митної справи на базі існуючих закладів, який забезпечуватиме підготовку кадрів під потреби митної служби;
- узгодити положення Митного кодексу України із законодавством про освіту шляхом нормативного закріплення статусу такого закладу;
- запровадити єдину систему митних компетенцій як основу для формування освітніх програм і підвищення кваліфікації;
- забезпечити тісну інтеграцію теоретичної підготовки з практикою шляхом організації навчання на базі митних органів;
- відмовитися від формальних форм навчання без відриву від роботи, замінивши їх сучасними моделями (дистанційне навчання, модульні програми, сертифікація);
- інституціоналізувати співпрацю з міжнародними освітніми платформами та впровадити механізми безперервного професійного розвитку.

У підрозділі 4.4 «Правові підстави та специфіка припинення публічної служби державним службовцям митних органів» проаналізовано особливості правового регулювання припинення служби. Встановлено, що чинна модель характеризується наявністю численних прогалин і колізій, які охоплюють як визначення підстав звільнення, так і процедури їх реалізації. Особливістю митної служби є поєднання загальних норм законодавства про державну службу із спеціальними положеннями митного законодавства та контрактної форми

проходження служби, що призводить до розширення переліку підстав припинення служби та ускладнення їх правозастосування.

Виявлено, що невизначеність нормативного регулювання посилюється можливістю встановлення додаткових підстав припинення служби у контрактах, а також наявністю суперечностей між нормами митного законодавства та підзаконними актами. Це створює передумови для значної дискреції суб'єкта призначення та неоднакового застосування правових норм, що безпосередньо впливає на стабільність службових відносин.

У результаті питання припинення служби виходить за межі внутрішнього кадрового управління і набуває характеру системної правової проблеми, що проявляється у значній кількості судових спорів.

Аналіз судової практики за 2018–2025 роки, що охоплює понад 200 адміністративних справ про поновлення на службі, засвідчив системний характер порушень під час звільнення посадових осіб митних органів. У більшості випадків (приблизно 75–80%) суди ставали на бік позивачів, визнаючи звільнення незаконним та поновлюючи їх на службі.

Встановлено, що основними причинами задоволення позовів є:

- порушення процедурних вимог (недотримання порядку дисциплінарного провадження, неналежне повідомлення, ігнорування гарантій);
- недостатня обґрунтованість рішень (відсутність належної доказової бази, формальний характер висновків);
- неправильне застосування норм права (помилки у визначенні підстав звільнення, колізії між нормативними актами).

Судова практика фактично виконує компенсаторну функцію, заповнюючи прогалини правового регулювання та формуючи стандарти правомірного припинення служби. Водночас значна кількість таких спорів свідчить про необхідність системного вдосконалення законодавства та управлінських підходів у цій сфері.

Розділ 5 «Пріоритетні напрями формування сучасної митної служби України»

П'ятий розділ має прикладний характер і спрямований на узагальнення отриманих результатів із виходом на конкретні напрями вдосконалення публічної служби в митних органах. У центрі уваги – не лише констатація наявних проблем, а й пошук рішень, які можуть бути реалізовані в умовах трансформації державного управління та євроінтеграційних процесів.

У підрозділі 5.1 «Зарубіжний досвід впровадження стандартів публічної служби» досліджено зарубіжний досвід. Аналіз зарубіжних моделей показав, що ефективність функціонування митних адміністрацій у країнах ЄС та інших державах забезпечується не окремими елементами, а узгодженістю інституційної структури, кадрової політики та системи контролю.

Встановлено, що у країнах континентальної правової традиції (Франція, Німеччина) акцент зроблено на стабільності служби, чіткій ієрархії посад, розвиненій системі кар'єрного зростання та високому рівні соціальних гарантій. Натомість у державах із більш гнучкою моделлю (Велика Британія, окремі

країни ЄС) переважає контрактний підхід, орієнтація на результат і ширші можливості доступу до служби. Особливу увагу привертає досвід Польщі, де митна адміністрація інтегрована у систему фінансової безпеки держави та поєднує адміністративні й правоохоронні функції, що впливає на особливий статус посадових осіб і підвищені вимоги до їх професійної підготовки.

Водночас встановлено, що пряме перенесення таких моделей у національну систему не дає очікуваного результату. Відмінності в правовій традиції, адміністративній культурі та рівні інституційної стабільності зумовлюють необхідність адаптації запозиченого досвіду. Без урахування цих чинників реформування набуває декларативного характеру і не забезпечує реальних змін.

У підрозділі 5.2 «Міжнародні та європейські норми професійної етики митних службовців та їх імплементація» проаналізовано етичні стандарти публічної служби. Встановлено, що їх нормативну основу становлять міжнародні та європейські акти, зокрема Конвенція ООН проти корупції, рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку щодо публічної доброчесності, акти Ради Європи, а також спеціалізовані документи Всесвітньої митної організації – Оновлена Арушська декларація, Модельний кодекс етики та поведінки та Рамкові стандарти SAFE.

Зазначені акти закріплюють основні принципи професійної етики митних службовців, зокрема доброчесність, політичну нейтральність, неупередженість, прозорість, підзвітність, заборону конфлікту інтересів, обмеження щодо отримання вигод та обов'язок діяти виключно в публічних інтересах. Їх зміст полягає не лише у встановленні загальних вимог до поведінки, а й у формуванні інституційних механізмів забезпечення доброчесності – через кодекси поведінки, процедури контролю, дисциплінарну відповідальність і системи внутрішнього нагляду.

Розгляд етичних засад дозволив показати їх не як допоміжний елемент, а як один із ключових факторів інституційної стійкості митної служби. Формальні обмеження та заборони не здатні повністю запобігти зловживанням без внутрішньо закріплених стандартів професійної поведінки.

Етичні норми визначають межі допустимої поведінки в ситуаціях, які не завжди можуть бути детально врегульовані законом. Саме тому їх розвиток має розглядатися як невід'ємна складова кадрової політики, а не як формальна вимога.

У підрозділі 5.3 «Антикорупційна політика митної служби України» розглянуто антикорупційну політику, яка включає систему правових, організаційних та кадрових заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупційним проявам у митній сфері. До її практичних інструментів належать, зокрема, перевірка доброчесності та моніторинг способу життя посадових осіб, психофізіологічне опитування із застосуванням поліграфа, ведення реєстрів корупційних правопорушень, функціонування внутрішніх антикорупційних підрозділів, механізми повідомлення про корупцію (викривачі), а також цифровізація митних процедур.

Аналіз антикорупційних механізмів показав, що їх ефективність залежить від поєднання різних інструментів впливу. Орієнтація виключно на контрольні заходи не забезпечує стійкого результату, оскільки не усуває причин, що зумовлюють корупційні ризики.

У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність комплексного підходу, який передбачає не лише контроль і відповідальність, а й створення умов, що знижують мотивацію до правопорушень. Йдеться, зокрема, про належне матеріальне забезпечення, прозорість кадрових процедур, цифровізацію управлінських процесів та чіткість правового регулювання.

Запропоновано удосконалити антикорупційне законодавство шляхом конкретизації критеріїв доброчесності, уніфікації процедур її перевірки, запровадження додаткових обмежень щодо конфлікту інтересів і післяслужбової діяльності, а також забезпечення належних гарантій захисту прав посадових осіб під час здійснення контрольних заходів.

У підрозділі 5.4 «Основні напрями оптимізації правового регулювання публічної служби в митних органах» сформульовано ключові напрями подальшого розвитку публічної служби в митних органах України, які випливають із проведеного дослідження та узагальнення сучасного стану нормативного і інституційного забезпечення.

Одним із базових напрямів визначено необхідність стабілізації інституційної моделі митної служби, що має забезпечити послідовність кадрової політики та передбачуваність правового регулювання. У цьому контексті обґрунтовано доцільність формування цілісного нормативного каркасу правового статусу посадових осіб, зокрема шляхом кодифікації відповідних положень і усунення суперечностей між загальним і спеціальним законодавством.

Водночас встановлено, що потребує перегляду підхід до контрактної форми служби, яка у нинішньому вигляді не забезпечує належного балансу між гнучкістю управління і стабільністю службових відносин. Її надмірне поширення створює ризики залежності службовців від управлінських рішень, що зумовлює необхідність чіткого визначення сфер застосування контрактів та запровадження додаткових гарантій службової стабільності.

Важливим напрямом розвитку визначено посилення кадрового потенціалу через впровадження сучасних підходів до добору, навчання та оцінювання персоналу. Йдеться про перехід до компетентної моделі управління людськими ресурсами, інституціоналізацію кадрового резерву, запровадження системи управління талантами та безперервного професійного розвитку.

Окремого значення набуває гармонізація національного законодавства із стандартами Європейського Союзу, яка має здійснюватися з урахуванням національних особливостей, а не шляхом формального запозичення. Такий підхід передбачає адаптацію не лише нормативних приписів, а й управлінських практик у сфері кадрової політики, антикорупційних механізмів та цифровізації.

Узагальнення результатів дослідження дозволило запропонувати напрями вдосконалення правового регулювання, серед яких: запровадження спеціального

законодавчого акту про службу в митних органах; нормативне закріплення системи управління талантами та кадрового резерву; удосконалення моделей соціального та пенсійного забезпечення з урахуванням специфіки служби; розвиток цифрових інструментів управління персоналом; а також посилення антикорупційних та етичних механізмів як складових правового статусу посадових осіб.

ВИСНОВКИ

На підставі комплексного теоретико-правового аналізу:

1. Встановлено, що публічна служба в митних органах України є не різновидом «звичайної» державної служби, а самостійним спеціалізованим видом публічної служби, правова природа якого визначається поєднанням фіскальних, контрольних, сервісних, безпекових і правоохоронних елементів. Саме ця функціональна багатшаровість обумовлює особливий характер правового статусу посадових осіб митних органів, підвищені вимоги до них, а також потребу в окремому, внутрішньо узгодженому правовому регулюванні.

2. З'ясовано, що становлення публічної служби в митних органах України у 1991–2025 роках відбувалося нерівномірно і перебувало у прямій залежності від загальних трансформацій державного апарату, змін митного законодавства та інституційних реформ у самій митній системі.

Початковий період характеризувався фрагментарністю правового регулювання; етап функціонування Державної митної служби України як самостійного центрального органу виконавчої влади став найбільш продуктивним для професіоналізації та інституційного розвитку; натомість період об'єднання митної та податкової складових в одному відомстві мав переважно деструктивні наслідки для кадрового потенціалу, спеціалізації та відомчої ідентичності митної служби.

3. Доведено, що чинне правове регулювання публічної служби в митних органах України залишається багаторівневим і несистемним, оскільки поєднує норми митного законодавства, законодавства про державну службу, антикорупційного законодавства та значний масив підзаконних актів.

Така конструкція не забезпечує належної єдності правового впливу, породжує колізії, посилює залежність від підзаконного нормотворення та ускладнює правозастосування, особливо в умовах реформ, воєнного стану та кадрової нестабільності.

4. Обґрунтовано, що правовий статус посадової особи митного органу має спеціальний адміністративно-правовий характер і не може бути повноцінно пояснений лише через загальну конструкцію державної служби.

5. Сформульовано авторське визначення посадової особи митного органу як особи, яка обіймає посаду в системі митних органів України, наділена державою правом виконання владно-управлінських, контрольних, дозвільних і розпорядчих функцій у межах компетенції, має публічно-правовий статус, спеціальні службові повноваження і несе підвищену юридичну відповідальність

за їх реалізацію. Відповідно, правовий статус такої особи охоплює не тільки права й обов'язки, а й межі допустимої поведінки, гарантії, обмеження та форми відповідальності, обумовлені природою митної служби.

6. Виявлено, що для правового статусу посадових осіб митних органів характерна структурна асиметрія: обсяг обов'язків, заборон, обмежень і ризиків значно перевищує рівень реальних гарантій, соціального захисту та процедурної захищеності.

Така диспропорція негативно впливає на привабливість служби, внутрішню професійну мотивацію, стабільність кадрового складу та формує передумови для оборонної, а не ініціативної службової поведінки. У зв'язку з цим доведено необхідність посилення гарантій правового, соціального, медичного, житлового та процесуального захисту митників, а також забезпечення більш збалансованого співвідношення між службовими обов'язками й правами.

7. З'ясовано, що кадрове забезпечення митної служби є одним із ключових чинників її ефективності, але сучасний стан кадрової політики Держмитслужби виявляє ознаки реактивності, а не стратегічності. Скорочення штатної чисельності, зростання вакансій, високий середній вік персоналу, значна частка працівників зі стажем понад 20 років, а також кадрові втрати, пов'язані з воєнним станом, мобілізацією і міграцією, створюють реальні ризики кадрового дефіциту та втрати інституційної пам'яті.

8. Доведено, що подальший розвиток кадрової політики має спиратися на компетентнісний підхід, цифровізацію HR-процесів, стратегічне планування персоналу, спеціальні механізми адаптації ветеранів та повернення до повноцінного конкурсного добору після стабілізації безпекової ситуації.

9. Установлено, що нормативні вимоги до осіб, які претендують на службу в митних органах, виходять далеко за межі формальних освітньо-кваліфікаційних критеріїв і включають безпекову, поведінкову, антикорупційну та ціннісну складові.

Такий підхід загалом відповідає логіці сучасної митної служби, однак чинні процедури добору залишаються надмірно формалізованими і не забезпечують належної оцінки реальної професійної придатності, доброчесності та стійкості кандидата до корупційних ризиків.

У зв'язку з цим обґрунтовано потребу нормативного впровадження профілів посад, митних компетентностей, стандартизованих критеріїв оцінювання морально-ділових якостей кандидатів та незалежного моніторингу процедур добору.

10. Доведено, що контрактна форма проходження служби в митних органах, запроваджена фактично як універсальна модель організації персоналу, має суперечливий характер. Вона розширює управлінську гнучкість і можливості оперативного кадрового реагування, однак одночасно підриває стабільність службових правовідносин, послаблює гарантії професійної незалежності посадової особи, посилює її залежність від дискреційних рішень керівництва та не забезпечує достатньої передбачуваності кар'єрної траєкторії.

Тому обґрунтовано потребу перегляду чинної моделі контрактної служби шляхом визначення розумних строків контрактів, чіткого порядку їх продовження й припинення, можливості переведення без розірвання чинного контракту, а також упровадження процедур внутрішньої апеляції та адміністративного оскарження кадрових рішень.

11. Встановлено, що ротація посадових осіб митних органів у її нинішньому вигляді ще не набула завершеного правового оформлення й не забезпечена достатнім рівнем процедурної визначеності. За відсутності чітких критеріїв, компенсаційних механізмів, гарантій добровільності та належного порядку оскарження ротація може втрачати свій антикорупційний і кадрово-розвивальний потенціал та сприйматися як інструмент адміністративного тиску. У зв'язку з цим доведено, що ротація має бути інституціоналізована як окремий елемент проходження служби, з нормативно визначеними підставами, строками, гарантіями, соціальними компенсаціями та механізмами оцінювання її результативності.

12. З'ясовано, що система професійної підготовки та підвищення кваліфікації посадових осіб митних органів залишається нормативно формалізованою, але фактично фрагментарною й ослабленою внаслідок втрати повноцінної відомчої освітньої бази. Це негативно впливає на якість первинної підготовки, безперервність професійного розвитку, вироблення єдиних стандартів службової культури та формування спеціалізованих митних компетентностей.

13. Обґрунтовано доцільність відновлення системного підходу до митної освіти, розроблення професійного стандарту «Інспектор митний», запровадження матриці митних компетентностей і створення закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання для підготовки кадрів митної служби.

14. Установлено, що дисциплінарна відповідальність у системі публічної служби в митних органах повинна розглядатися як системоутворюючий елемент проходження служби, а не як допоміжний інструмент реагування на порушення. Водночас чинне законодавство не забезпечує належної деталізації складів дисциплінарних проступків, процедур притягнення до відповідальності, механізмів регресу та гарантій захисту від свавільних кадрових рішень. Через це обґрунтовано потребу законодавчого впорядкування дисциплінарної відповідальності митників у межах спеціального законодавчого акта, який має врахувати специфіку митної служби, її ризиковість, наявність спеціальних звань, а також необхідність зв'язку між дисциплінарною практикою, доброчесністю та міжнародними стандартами митної служби.

15. Доведено, що етична складова публічної служби в митних органах має не допоміжне, а базове значення, оскільки саме в цій сфері правове регулювання стикається з високим рівнем дискреції, корупційних ризиків і постійним контактом із бізнесом та громадянами. Міжнародні й європейські стандарти, насамперед документи ООН, ОЕСР, Ради Європи та Всесвітньої митної організації, розглядають доброчесність не як абстрактну моральну чесноту, а як

елемент інституційної спроможності митної адміністрації, передумову довіри до держави та фактор безпеки міжнародної торгівлі.

На цій підставі обґрунтовано, що корпоративна етика митника має бути інтегрована у кадрові рішення, оцінювання, дисциплінарну практику, професійне навчання та щоденну службову діяльність.

16. Підтверджено, що сучасна антикорупційна політика в митній службі України поступово переходить від декларативного підходу до моделі, орієнтованої на превенцію, моніторинг ризиків і кадровий контроль. Разом із тим встановлено, що результативність таких інструментів, як перевірка на добросовісність, моніторинг способу життя, психофізіологічне опитування, декларація добросовісності та спеціальні антикорупційні обмеження, не може бути забезпечена лише посиленням контролю.

Ефективна антикорупційна політика вимагає комплексного поєднання правових, організаційних, етичних і мотиваційних заходів, зокрема конкурентної оплати праці, належного соціального забезпечення, прозорих кадрових процедур, чітких критеріїв добросовісності та гарантій захисту прав особи під час перевірочних процедур.

17. Виявлено, що одним із найглибших структурних дисбалансів сучасної моделі публічної служби в митних органах є невідповідність між обсягом покладених на митників функцій, ризиків, обмежень і відповідальності, з одного боку, та рівнем соціальних, житлових, медичних і пенсійних гарантій – з іншого. Зокрема, скасування спеціального пенсійного забезпечення без запровадження рівноцінних компенсаторних механізмів призвело до стану нормативної та соціальної асиметрії.

У зв'язку з цим обґрунтовано, що реформування публічної служби в митних органах неможливе без одночасного перегляду системи соціального захисту, яка має бути співмірною зі спеціальним характером служби та підвищеними вимогами до посадових осіб митних органів.

18. Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду засвідчив, що ефективність сучасної митної служби залежить не від механічного запозичення тієї чи іншої європейської моделі, а від якості її адаптації до національного правопорядку, адміністративної культури та інституційної спроможності держави.

У зв'язку з цим доведено, що ключовими напрямками подальшого розвитку публічної служби в митних органах України мають стати: стабілізація інституційної моделі митної служби; ухвалення спеціального закону про службу в митних органах; реформування контрактної моделі проходження служби; розвиток кадрового потенціалу на основі компетентнісного підходу; відновлення системної митної освіти; модернізація етичних та антикорупційних механізмів; цифровізація управління персоналом; а також гармонізація національного законодавства зі стандартами ЄС і Всесвітньої митної організації з урахуванням українських реалій, а не шляхом формального копіювання чужих рішень.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що ефективність публічної служби в митних органах України визначається не окремими кадровими чи антикорупційними інструментами, а цілісністю

правового регулювання, внутрішньою узгодженістю статусу посадової особи, реальністю соціальних гарантій, якістю професійного добору та здатністю митної служби поєднувати публічно-владний характер своєї діяльності з європейськими стандартами добросовісності, професіоналізму та інституційної стійкості. Саме тому подальше реформування митної служби має здійснюватися не шляхом фрагментарних змін, а через формування послідовної спеціальної моделі публічної служби в митних органах України.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Розділи у колективних монографіях:

1. Черкунов О. В. Кадрова політика Держмитслужби України в умовах післявоєнного відновлення: виклики та перспективи. *Post-War Reconstruction of Ukraine: Legal, Political and Economic Challenges in Historical Perspective: scientific monograph* / ed. by V. M. Stratonov. Riga (Latvia): «Baltija Publishing», 2025. P. 875–892. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-559-4-43>

2. Черкунов О. В. Правові виклики для публічної служби в митних органах України під час воєнного стану: досвід 2022–2025 років. *Interaction between law enforcement agencies and public authorities to create a secure environment under martial law: scientific monograph*. Riga (Latvia): «Baltija Publishing», 2025. P. 661–677. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-589-1-33>

Публікації в наукових виданнях Scopus/Web of Science, що включені до наукометричних баз:

3. Cherkunov O. Assessing the Effectiveness of Ukrainian Customs Service Personnel: A Perspective on KPI Implementation. *Lex Portus*. 2025. No. 11 (1). P. 36–45. URL: <https://doi.org/10.62821/lp11103>

4. Cherkunov O. Professional Ethics Standards for Customs Officers in Ukraine Through the Lens of Sacred Scripture and Ukrainian Legislation. *Kościół I Prawo*. 2025. No. 14 (1). P.49–59. URL: <https://doi.org/10.18290/kip2025.3>

5. Cherkunov O. Customs Administrations in the EU Countries and Ukraine: Comparative Legal and Functional Analysis. *Review of European and Comparative Law*. 2025. Vol. 62. No. 3. P.59–82. URL: <https://doi.org/10.31743/recl.18588>

6. Cherkunov O. Legal Support for the Reform of Ukraine’s Customs Service in the Context of European Integration. *PRAWO I WIĘŹ LAW & SOCIAL BONDS*. 2025. No. 4 (57). P. 689–716. DOI: <https://doi.org/10.36128/PRIW.VI57.1250>

7. Cherkunov O. Governing in Crisis: Legal and Institutional Transformation of Ukraine’s Customs Public Service Under Martial Law. *Sortuz: Oñati Journal of Emergent Socio-Legal Studies*. 2025. No. 15(2). P. 558–576. URL: <https://doi.org/10.35295/sz.iisl.2324>

8. Cherkunov O. Rotation as a legal instrument of institutional reform: the case of Ukraine's customs service. *International Comparative Jurisprudence* 2025. Vol. 11 Issue 2. P. 258–270. URL: <https://doi.org/10.13165/j.icj.2025.11.02.008>

9. Cherkunov Oleksandr. Customs Officers under Martial Law in Ukraine: Constitutional and Administrative Dimensions. *Adam Mickiewicz University Law Review*. 2025. Vol. 17. P. 314–335. URL: <https://doi.org/10.14746/ppuam.2025.17.12>

Публікації в наукових виданнях іноземних держав, що включені до наукометричних баз:

10. Cherkunov O. Features of public service organization in the customs authorities of Ukraine: analysis of legislative novelties. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 5. P. 41–45. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.5.7>

11. Cherkunov O. Administrative and legal framework for selection and entry into public service in the customs authorities of Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 6. P. 20–26. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.6.3>

Статті в наукових фахових виданнях України:

12. Черкунов О. В. Навчання та підвищення кваліфікації митними службовцями: виклики та перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 06. С. 679–683. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.112>

13. Черкунов О. В. Відповідальність посадових осіб митних органів: правові аспекти та порядок застосування стягнень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 328–330. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/75>

14. Черкунов О. В. Генезис і трансформація публічної служби в митних органах України: від витоків до сьогодення. *Правова держава*. 2024. № 56. С. 69–77. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.56.315686>

15. Черкунов О. В. Контрактна форма проходження служби в митних органах України: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2024. № 86. Ч. 4. С. 135–139. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.21>

16. Черкунов О. В. Впровадження система ротації в митних органах України: виклики та рішення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 5 (58). С. 82–85. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2024.14>

17. Черкунов О. В. Принципи правового регулювання публічної служби в митних органах: теоретичні основи та практичні аспекти. *Ерліхівський журнал*. 2024. № 10. С. 53–58. DOI: <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-10.09>

18. Черкунов О. В. Правові основи соціального забезпечення посадових осіб митних органів: проблеми та перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 01. С. 547–551. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.91>

19. Черкунов О. В. Правові підстави припинення публічної служби державним службовцям митних органів України. *Ампаро: науковий журнал*. 2024. № 4. С. 12–17. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-4-02>

20. Черкунов О. В. Правове регулювання перевірки на добросовісність та моніторингу способу життя посадових осіб митних органів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». 2025. № 87. Ч. 3. С. 208–213. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.30>

21. Черкунов О. В. Особливості виникнення, розвитку та припинення правовідносин у сфері публічної служби посадовим особам митних органів в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Юриспруденція». 2024. Вип. 72. С. 68–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.72.13>

22. Черкунов О. В. Правові вимоги до осіб, які претендують на вступ на державну службу в митні органи України: аналіз та вдосконалення. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4 (131). С. 79–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2024-4-12>

23. Черкунов О. В. Психофізіологічне опитування із застосуванням поліграфа як механізм забезпечення добросовісності державних службовців митних органів. *Правова держава*. 2025. № 57. С. 117–124. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2025.57.325390>

24. Черкунов О. В. Правові засади пенсійного забезпечення посадових осіб митних органів України: проблеми та огляд судової практики. *Правова позиція*. 2025. № 1 (46). С. 46–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-1.8>

25. Черкунов О. В. Зарубіжний досвід правового регулювання публічної служби: перспективи імплементації в митних органах України. *Галицькі студії: Юридичні науки*. 2025. Вип. 9. С. 65–71. DOI: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2025-9-8

26. Черкунов О. В. Правовий статус посадових осіб митних органів: визначення, ознаки, види, спеціальні звання. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: «Політологія. Соціологія. Право». 2025. № 1 (65). С. 146–151. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1\(65\).332571](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1(65).332571)

27. Черкунов О. В. Права та обов'язки посадових осіб митних органів як елемент правового статусу публічного службовця: теоретико-правовий аналіз. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: «Юридичні науки». 2025. Том 36 (75). № 2. С. 101–106. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.2/14>

28. Черкунов О. В. Стратегічні напрями вдосконалення правового регулювання публічної служби в митних органах України. *Публічне право: науково-практичний юридичний журнал*. 2025. № 1 (57). С. 29–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-57-4>.

29. Черкунов О. В. Методологічні підходи дослідження правового регулювання публічної служби в митних органах. *Вісник Луганського навчального-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка: науковий журнал*. 2025. Вип. 2 (110). С. 101–108. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.110.2.101-108>

30. Черкунов О. В. Класифікація посад та система оплати праці в митних органах України: нові підходи правового регулювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2025. Вип. 3. С. 46–50. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-3-8>

31. Черкунов О. В. Історико-правові засади організації митних зборів на українських землях (XVIII – початок XX століття). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2025. № 92. Ч. 3. С. 405–410. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.58>

32. Cherkunov Oleksandr. Building a Modern Customs HR Ecosystem: INSIGHTS FROM UKRAINE'S TRANSFORMATION. *Customs Scientific Journal*. 2025. № 2. P. 42–50. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-6971/2025.2.5>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

33. Черкунов О. В. Аналіз принципів правового регулювання публічної служби в митних органах України. *Scientific Goals and Purposes in XXI Century: матеріали 7th ISPC (Seattle, October 19–20, 2024)*. Seattle (USA). 2024. № 55 (221). С. 170–176. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/issue/view/19-20.10.2024/231>

34. Черкунов О. В. Етапи еволюції публічної служби в митних органах України: правове регулювання та його вплив на ефективність діяльності. «Science in the modern world: innovations and challenges: матеріали II ISPC (Toronto, October 24–26, 2024)». Perfect Publishing, Toronto (Canada). 2024. С. 722–730. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/SCIENCE-IN-THE-MODERN-WORLD-INNOVATIONS-AND-CHALLENGES-24-26.10.24.pdf>

35. Черкунов О. В. Організація ротації посадових осіб митних органів. *Актуальні питання розвитку галузей науки: матеріали VI Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 15 листоп. 2024 р.)*. Київ (Україна): 2024. С. 274–275. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/15.11.2024/23>

36. Черкунов О. В. Система навчання та підвищення кваліфікації в митних органах України. *Science of XXI century: development, main theories and achievements: матеріали VII International Scientific and Theoretical Conference (Helsinki, November 15, 2024)*. Helsinki (Republic of Finland). 2024. № 55 (221). С. 112–114. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/download/15.11.2024/113>

37. Черкунов О. В. Вплив глобалізації на організацію публічної служби в митних органах. *Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Київ, 31 жовт. 2024 р.) / за ред. проф. Ю. О. Івчук*. Київ: Вид-во Східноукраїнського нац. ун-та ім. В. Даля. 2024. С. 185–189.

38. Черкунов О. В. Еволюція публічної служби в митних органах України: історичний аспект та сучасні виклики. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану: матеріали I Всеукр.*

наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 18 жовт. 2024 р.). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 57–59.

39. Черкунов О. В. Адаптація контрактної форми служби в митних органах до нових реалій воєнного часу: виклики та можливості. *Актуальні питання адміністративного права та процесу в умовах воєнного стану*: матеріали Х Всеукр. наук. конф. молодих вчених / в авторській редакції (м. Кропивницький, 6 груд. 2024 р.). Кропивницький, 2024. С. 259–262. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/12/zbirnyk-dlya-sajtu.pdf>

40. Черкунов О. В. Організація публічної служби в митних органах України в умовах правового режиму воєнного стану. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 30-річчю Харківського національного університету внутрішніх справ у статусі університету (м. Вінниця, 22 листоп. 2024 р.). Вінниця: ХНУВС, 2024. С. 114–116.

41. Черкунов О. В. До питання соціального забезпечення посадових осіб митних органів України. *Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація*: матеріали III Міжнар. наук. конф. (м. Львів, 17 січ. 2025 р.). Львів, 2025. С. 229–232.

42. Черкунов О. В. Правові аспекти відповідальності посадових осіб митних органів: аналіз нормативно-правової бази. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 5–7 груд. 2024 р.). Львів – Торунь: Liha - Pres, 2024. С. 253–256.

43. Черкунов О. В. Організація публічної служби в митних органах України в контексті забезпечення прав людини і громадянина. *Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)*. Літописець. Вип. 20: матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 5 груд. 2024 р.). Житомир: Житомирський держ. ун-т імені Івана Франка, 2025. С. 281–286.

44. Черкунов О. В. Кадрова політика митної служби в умовах встановлення простою в територіальних органах Держмитслужби: правові виклики та організаційні механізми. *Закарпатські правові читання. Релокація в умовах екстраординарних правових режимів*: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 25–26 квіт. 2025 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 239–242.

45. Черкунов О. В. Добір на публічну службу в митних органах: сучасний стан адміністративно-правового регулювання та напрями його вдосконалення. *Розвиток доктрини адміністративного права в умовах сучасних суспільних трансформацій*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 14 трав. 2025 р.) Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 63–67. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-497-2-14>.

46. Черкунов О. В. Кадровий відбір у митних органах України: правові засади та виклики професіоналізації публічної служби. *Дев'ятнадцяті юридичні читання. Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку*: матеріали

міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 квіт. 2025 р.). Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. С. 116–118.

47. Черкунов О. В. Міжнародні стандарти професійної етики митних службовців як інструмент інституційної стійкості. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рієка, 12–13 трав. 2025 р.). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2025. С. 127–129.

48. Cherkunov O. V. Legal framework for the performance of public service in customs authorities during martial law: challenges and prospects. *Modern achievements in legal science and practice*: International scientific conference (Riga, the Republic of Latvia, March 19–20, 2025). Riga (Latvia): Baltija Publishing, 2025. P. 84–86.

49. Черкунов О. В. Правові підстави припинення публічної служби в митних органах України: проблеми застосування та прогалини законодавства. *Правотворча діяльність та забезпечення системності законодавства України в умовах євроінтеграції*: матеріали наук.-практ. Круглого столу (м. Київ, 03 квіт. 2025 р.). Одеса: Вид-во «Юридика», 2025. С. 256–259.

50. Черкунов О. В. Імплементация європейських підходів до формування професійних компетенцій посадових осіб митних органів України. *Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 17 квіт. 2025 р.). Кропивницький: ДонДУВС, 2025. С. 639–643.

51. Черкунов О. В. Антикорупційна політика в митній сфері України: впровадження ризик-орієнтованих механізмів. *Актуальні питання економіки та права: регіональний, міжнародний та глобалізаційний аспекти*: матеріали Усеукраїнської наук.-практ. конф. (24 квіт. 2025 р.) / за ред. К. В. Мельнікової. Івано-Франківськ: ХДУ, 2025. С. 737–742.

52. Черкунов О. В. Методологічні підходи дослідження публічної служби в митних органах як форми здійснення публічної влади. *Правові засади організації та здійснення публічної влади*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 16 трав. 2025 р.). Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 402–404.

53. Черкунов О. В. Правове забезпечення оптимізації публічної служби в митних органах України: сучасні виклики та напрями реформування. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матеріали міжнар. наук. Інтернет-конференції (м. Тернопіль (Україна), м. Ополе (Польща), 12–13 черв. 2025 р.) / редкол.: О. Яремко та ін.; ГО “Наукова спільнота”; WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО-П Шпак В. Б. 2025. Вип. 73. С. 31–34. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=4172

54. Черкунов О. В. Адміністративно-правовий статус посадових осіб митних органів України: сучасний стан і напрями вдосконалення. *Актуальні*

питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. до Дня науки (м. Київ, 15 трав. 2025 р.). Одеса: Вид-во «Юридика», 2025. С. 158–161.

55. Черкунов О. В. Права та обов'язки посадових осіб митних органів у контексті реформування публічної служби під час воєнного стану. *Публічна служба: вектори реформування в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди Дня державної служби (м. Харків, 19 черв. 2025 р.). 2025. С. 194–197. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/>

56. Черкунов О. В. Пенсійне забезпечення митників як елемент правового захисту службовців. *Наукові горизонти XXI століття: мультидисциплінарні дослідження*: матеріали II Міжнар. наук. конф. (м. Ужгород, 06–07 трав. 2025 р.). 2025. С. 778–781.

57. Cherkunov O. V. Administrative and legal risks of implementing AI-based systems in the public service of Ukraine's customs authorities. *The Impact of Artificial Intelligence on the Development of Legal Science: International scientific conference* (Riga, the Republic of Latvia, August 25–29, 2025). Riga (Latvia): Baltija Publishing, 2025. P. 95–98. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-598-3-23>

58. Черкунов О. В. Антикорупційні механізми в діяльності митних органів України: правові та організаційні аспекти. *Корупційні ризики та шляхи їх подолання під час дії воєнного стану в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів – Торунь, 7 жовт. 2025 р.) / Науково-дослідний інститут публічного права. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 122–125. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-544-3-36>

59. Черкунов О. В. Контрактна форма проходження служби в митних органах: баланс між гнучкістю управління та гарантіями державного службовця. *Реформування публічної служби в Україні: здобутки, виклики та перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. до 10-ї річниці прийняття Закону України «Про державну службу» (м. Харків, 10 груд. 2025 р.). Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2026. С. 134–137.

АНОТАЦІЯ

Черкунов О. В. «Публічна служба в митних органах України: теоретичні та практичні питання правового регулювання організації і її здійснення». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (доктора наук) за спеціальністю: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2026.

Зміст анотації. Дисертаційне дослідження присвячене комплексному науковому аналізу публічної служби в митних органах України як специфічного різновиду державної служби, що поєднує ознаки публічно-правового інституту, елементу системи забезпечення економічної безпеки держави та інструменту

реалізації митної політики. У роботі досліджено теоретико-правові засади, історичну еволюцію, сучасний стан та напрями вдосконалення правового регулювання організації та здійснення публічної служби в митних органах.

На основі історико-правового аналізу встановлено закономірності становлення публічної служби в митних органах України від періоду формування національної митної системи після проголошення незалежності до сучасного етапу її реформування. Обґрунтовано, що розвиток правового статусу посадових осіб митних органів відбувався нерівномірно, із поєднанням елементів трудового та адміністративного права, поступово трансформуючись у самостійний інститут публічного права зі специфічним правовим режимом.

Доведено, що публічна служба в митних органах характеризується особливим порядком проходження служби, підвищеними вимогами до професійних і морально-етичних якостей службовців, наявністю спеціальних звань, дисциплінарної відповідальності та соціальних гарантій, що відрізняє її від загальної державної служби. Встановлено, що така специфіка обумовлена функціональним призначенням митних органів, які здійснюють не лише фіскальну, а й правоохоронну, регуляторну та безпекову діяльність.

Проаналізовано нормативно-правову базу регулювання публічної служби в митних органах України, включаючи митне та службове законодавство, та виявлено її фрагментарність, нестабільність і залежність від інституційних трансформацій митної системи. Особливу увагу приділено впливу адміністративних реформ, зокрема об'єднання митних і податкових органів, що призвело до втрати інституційної автономії митної служби, зниження рівня спеціалізації та кадрового потенціалу.

Обґрунтовано, що перманентні організаційні зміни у системі митних органів негативно вплинули на стабільність публічної служби, зумовили дисбаланс кадрової політики та ускладнили формування професійного корпусу митних службовців. Доведено, що ефективність публічної служби безпосередньо залежить від стабільності правового регулювання, чіткості визначення статусу службовців та наявності системи професійної підготовки.

У дослідженні розкрито особливості кадрового забезпечення митних органів, включаючи питання добору, підготовки, атестації та дисциплінарної відповідальності службовців. Встановлено, що впровадження контрактної форми проходження служби, яка фактично охопила весь кадровий склад митних органів, створило нові виклики щодо забезпечення стабільності служби, рівності державних службовців та гарантій їх прав.

Піддано аналізу сучасні тенденції розвитку публічної служби в митних органах в умовах євроінтеграції, цифровізації та трансформації публічного управління. Визначено, що подальший розвиток цього інституту має відбуватися на засадах професіоналізації, деполітизації, доброчесності, впровадження міжнародних стандартів та посилення інституційної спроможності митної служби.

На основі проведеного дослідження сформульовано теоретичні узагальнення та практичні рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання публічної служби в митних органах України, зокрема:

- забезпечення стабільності інституційної моделі митної служби;
- удосконалення правового статусу посадових осіб митних органів;
- перегляд підходів до контрактної форми служби;
- розвиток системи професійної підготовки та підвищення кваліфікації;
- впровадження ефективних антикорупційних механізмів;
- гармонізація національного законодавства із європейськими стандартами публічної служби.

Результати дослідження можуть бути використані у нормотворчій діяльності, правозастосовній практиці, а також у подальших наукових розробках у сфері адміністративного права та публічної служби.

Ключові слова: публічна служба; митні органи; державна служба; правовий статус; кадрове забезпечення; контрактна служба; дисциплінарна відповідальність; митна політика; адміністративна реформа; євроінтеграція; публічне адміністрування.

ABSTRACT

Cherkunov O. V. Public Service in the Customs Authorities of Ukraine: Theoretical and Practical Issues of Legal Regulation of Its Organisation and Implementation. – Qualification scientific work as a manuscript.

Dissertation submitted for the degree of Doctor of Law (Doctor of Sciences) in speciality 12.00.07 – «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – State Higher Educational Institution “Uzhhorod National University”, Uzhhorod, 2026.

Abstract content. The dissertation is devoted to a comprehensive scholarly analysis of public service in the customs authorities of Ukraine as a specific type of civil service, combining features of a public law institution, an element of the system of ensuring the State's economic security, and an instrument for the implementation of customs policy. The study examines the theoretical and legal foundations, historical evolution, current state, and directions for improving the legal regulation of the organisation and functioning of public service within the customs authorities.

On the basis of a historical and legal analysis, the patterns of formation of public service in the customs authorities of Ukraine are identified, from the period of establishing the national customs system following the proclamation of independence to the present stage of its reform. It is substantiated that the development of the legal status of customs officials has been uneven, combining elements of labour and administrative law, and has gradually evolved into an independent institution of public law with a specific legal regime.

It is demonstrated that public service in the customs authorities is characterised by a special procedure of service, heightened requirements for professional and ethical qualities of officials, the existence of special ranks, disciplinary liability, and social

guarantees, which distinguish it from the general civil service. It is established that this specificity is determined by the functional purpose of customs authorities, which perform not only fiscal but also law enforcement, regulatory, and security functions.

The regulatory framework governing public service in the customs authorities of Ukraine, including customs and civil service legislation, is analysed, revealing its fragmentation, instability, and dependence on institutional transformations of the customs system. Particular attention is paid to the impact of administrative reforms, in particular the merger of customs and tax authorities, which resulted in the loss of institutional autonomy of the customs service, a decline in specialisation, and a reduction in personnel capacity.

It is substantiated that continuous organisational changes within the customs system have adversely affected the stability of public service, led to imbalances in personnel policy, and complicated the formation of a professional corps of customs officials. It is demonstrated that the effectiveness of public service directly depends on the stability of legal regulation, the clarity of defining the legal status of officials, and the existence of a coherent system of professional training.

The study reveals the specific features of staffing in the customs authorities, including recruitment, training, appraisal, and disciplinary liability of officials. It is established that the introduction of a contractual form of service, which in practice covers the entire personnel of the customs authorities, has created new challenges in ensuring service stability, equality of civil servants, and guarantees of their rights.

Current trends in the development of public service in the customs authorities are analysed in the context of European integration, digitalisation, and the transformation of public administration. It is determined that the further development of this institution should be based on the principles of professionalisation, depoliticisation, integrity, implementation of international standards, and strengthening the institutional capacity of the customs service.

Based on the research findings, theoretical generalisations and practical recommendations are formulated for improving the legal regulation of public service in the customs authorities of Ukraine, in particular:

- ensuring the stability of the institutional model of the customs service;
- improving the legal status of customs officials;
- revising approaches to the contractual form of service;
- developing the system of professional training and continuing professional development;
- introducing effective anti-corruption mechanisms;
- harmonising national legislation with European standards of public service.

The results of the study may be used in law-making activities, law enforcement practice, and further scholarly research in the field of administrative law and public service.

Keywords: public service; customs authorities; civil service; legal status; staffing; contractual service; disciplinary liability; customs policy; administrative reform; European integration; public administration.